



พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทย
ตั้งแต่หลัง พ.ศ. 2475 ถึงยุคหลังรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2560

Political-Economic Dynamics and the Evolution of Thai Political Parties: From the
1932 Revolution to the Post-2017 Constitutional Era

อเนก สุขดี

Anek Sookdee

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม

Pibulsongkram Rajabhat University

*Corresponding Author, Email: political.psu@gmail.com

Received 06/04/2025 | Revised 06/05/2025 | Accepted 06/05/2025

บทความวิชาการ (Academic Article)

บทคัดย่อ

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์พลวัตทางเศรษฐกิจการเมืองของประเทศไทยตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 จนถึงยุคหลังการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่ออธิบายความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างบริบทเศรษฐกิจการเมืองกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยในแต่ละช่วงเวลา การวิเคราะห์ตั้งอยู่บนพื้นฐานของกรอบแนวคิดเศรษฐกิจการเมืองแนวมาร์กซิสต์และแนวคิดสถาบันนิยมเชิงวิพากษ์ ซึ่งช่วยเปิดพื้นที่ให้เห็นถึงอิทธิพลเชิงโครงสร้างและกลไกเชิงสถาบันที่กำกับพัฒนาการของพรรคการเมือง ผลการศึกษาพบว่า การเปลี่ยนแปลงทางโครงสร้างเศรษฐกิจ โดยเฉพาะบทบาทของกลุ่มทุนหลักในแต่ละยุคสมัย มีผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญต่อรูปแบบการจัดตั้งพรรค กลไกการดำเนินงานภายใน ตลอดจนแนวทางการปรับตัวของพรรคการเมืองไทยต่อบริบทที่เปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ กฎหมายพรรคการเมือง ระบบเลือกตั้ง และองค์กรอิสระทางการเมืองยังมีบทบาทเป็นกลไกเชิงสถาบันที่ทั้งเอื้อและขัดขวางการเข้าสู่อำนาจของพรรคการเมือง โดยเฉพาะพรรคการเมืองใหม่ที่พยายามเข้ามาแข่งขันในสนามการเมือง งานศึกษานี้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ที่ซับซ้อนระหว่างโครงสร้างทางเศรษฐกิจ อำนาจอธิปไตย และพัฒนาการของพรรคการเมือง ซึ่งเป็นพลวัตที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคมการเมืองไทยในแต่ละช่วงเวลา โดยชี้ให้เห็นถึงลักษณะของการเมืองเชิงโครงสร้างที่พรรคการเมืองมิได้ดำรงอยู่ในสุญญากาศ แต่อยู่ภายใต้แรงกดดันและข้อจำกัดจากทั้งกลุ่มทุนและกลไกของรัฐอย่างต่อเนื่อง

คำสำคัญ: พรรคการเมือง; เศรษฐกิจการเมือง; พลวัต

Abstract

This article aims to analyze the political-economic dynamics of Thailand from the aftermath of the 1932 revolution to the post-2017 constitutional era. It seeks to



explain the structural relationship between political-economic contexts and the transformation of Thai political parties across different historical periods. The analysis is grounded in a Marxist political economy framework and a critical institutionalist perspective, both of which illuminate the structural forces and institutional mechanisms that shape the development of political parties. The study finds that structural changes in the Thai economy—particularly the evolving roles of dominant capitalist groups in each period—have significantly influenced party formation, internal mechanisms, and adaptive strategies in response to shifting political-economic conditions. Moreover, political party laws, electoral systems, and independent political bodies have functioned as institutional mechanisms that both facilitate and constrain political parties' access to power, especially new parties seeking to compete in the political arena. This study highlights the complex interplay between economic structures, state power, and party development, demonstrating that political parties do not operate in a vacuum but are continually shaped by pressures and constraints imposed by capitalist interests and state apparatuses. It thereby underscores the structural nature of Thai politics and the evolving dynamics that inform party politics in different socio-political contexts.

Keywords: Political parties; Political economy; Dynamics

บทนำ

นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครองเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ. 2475 ประเทศไทยได้เข้าสู่ระบอบประชาธิปไตยในเชิงรูปแบบ โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นมิได้เป็นเพียงจุดเริ่มต้นของการปฏิรูปโครงสร้างทางการเมืองเท่านั้น หากยังเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำไปสู่การก่อรูปของสถาบันทางการเมืองสมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “พรรคการเมือง” ซึ่งมีบทบาทเป็นกลไกเชื่อมโยงระหว่างรัฐกับประชาชนทั้งในแง่ของการเป็นตัวแทนผลประโยชน์ การแสวงหาอำนาจทางการเมืองผ่านการแข่งขันเชิงเลือกตั้งและการสร้างความชอบธรรมให้กับระบอบประชาธิปไตย (Connors, 2007) อย่างไรก็ตาม พัฒนาการของพรรคการเมืองไทยตลอดช่วงเวลาที่ผ่านมาได้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องหรือมีเสถียรภาพ หากแต่สะท้อนถึงอิทธิพลของพลวัตทางเศรษฐกิจและอำนาจทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปในแต่ละยุคสมัย ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทาง รูปแบบ และความมั่นคงของพรรคการเมืองไทย

อย่างไรก็ตาม พรรคการเมืองไทยมิได้มีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องหรือเป็นระบบ หากแต่ดำรงอยู่ภายใต้ความเปลี่ยนแปลงของบริบทเชิงโครงสร้าง อาทิ การยุบพรรค การจัดตั้งพรรคใหม่ การเปลี่ยนแปลงพันธมิตรทางการเมือง ตลอดจนการแทรกแซงจากอำนาจนอกระบบ ซึ่งล้วนสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างรัฐกับกลุ่มทุน ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเกิดขึ้นในช่วงทศวรรษ 1980–1990 เมื่อเศรษฐกิจไทยขยายตัวอย่างรวดเร็วจากกระแสโลกาภิวัตน์และการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจ พรรคการเมืองจึงกลายเป็นกลไกสำคัญที่สะท้อนผลประโยชน์ของกลุ่มทุนในประเทศ โดยเฉพาะในภาคธุรกิจขนาดใหญ่ที่ได้รับประโยชน์จากการพัฒนาเศรษฐกิจแบบเสรีนิยม (Pasuk & Baker, 2008) อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากวิกฤตเศรษฐกิจในปี พ.ศ. 2540 โครงสร้างทางเศรษฐกิจและการเมืองของไทยได้เข้าสู่ภาวะเปลี่ยนผ่านครั้งสำคัญ

กลุ่มทุนภายในประเทศจำเป็นต้องปรับตัวให้สอดคล้องกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจใหม่ ขณะเดียวกัน องค์การระหว่างประเทศ เช่น กองทุนการเงินระหว่างประเทศ (IMF) ได้เข้ามามีบทบาทในการกำหนดทิศทางนโยบายเศรษฐกิจของไทย ส่งผลให้พรรคการเมืองต้องปรับบทบาทจากการเป็นเพียงตัวแทนผลประโยชน์ของทุนในประเทศไปสู่การเป็นผู้กำหนดนโยบายที่ต้องสร้างสมดุลระหว่างความต้องการของกลุ่มทุนภายในกับข้อกำหนดขององค์กรระหว่างประเทศ (Pasuk & Baker, 2008) แม้จะมีการปรับเปลี่ยนเชิงโครงสร้างดังกล่าว พรรคการเมืองไทยส่วนใหญ่ยังคงขาดเสถียรภาพทางสถาบันและยังคงพึ่งพาทุนทางการเมืองอย่างต่อเนื่อง โดยเน้นตอบสนองต่อผลประโยชน์ระยะสั้นมากกว่าการกำหนดนโยบายสาธารณะที่ยั่งยืนและเป็นธรรม (Kuhonta, 2011)

บทความนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยภายใต้บริบทของพลวัตเศรษฐกิจการเมืองตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงยุคหลังรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2560 โดยตั้งคำถามหลักว่าพรรคการเมืองไทยมีพัฒนาการอย่างไรภายใต้เงื่อนไขเชิงโครงสร้างของเศรษฐกิจการเมืองแต่ละยุคสมัย และพลวัตดังกล่าวมีอิทธิพลต่อการเสริมสร้างหรือบั่นทอนสถานะความเป็นสถาบันทางการเมืองของพรรคการเมืองไทยเพียงใด การศึกษานี้จึงมีความสำคัญในการเปิดเผยกลไกเชิงโครงสร้างที่ส่งผลต่อพัฒนาการของพรรคการเมืองไทยในเชิงสถาบัน ซึ่งยังเป็นประเด็นที่ขาดการศึกษาวิเคราะห์อย่างเป็นระบบในวรรณกรรมวิชาการไทย โดยเฉพาะในแง่ของการเปลี่ยนแปลงเชิงประวัติศาสตร์ที่สัมพันธ์กับการจัดวางอำนาจระหว่างรัฐ ทุน และสังคม

1.2 กรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา

1.2.1 แนวคิดสถาบันนิยมใหม่

Hall และ Taylor (1996) ได้แบ่งแนวคิดสถาบันนิยมใหม่ในรัฐศาสตร์ออกเป็นสามแนวทางหลัก ได้แก่ สถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Institutionalism) สถาบันนิยมทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Institutionalism) และสถาบันนิยมเชิงสังคมวิทยา (Sociological Institutionalism) โดยแต่ละแนวทางมีมุมมองและวิธีการอธิบายพฤติกรรมทางการเมืองที่แตกต่างกัน ดังนี้

1) แนวคิดสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์ (Historical Institutionalism) ให้ความสำคัญต่อบริบททางประวัติศาสตร์และแนวโน้มของเส้นทางเดิม (Path Dependence) ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อพัฒนาการของสถาบันในระยะยาว Hall และ Taylor (1996) ชี้ให้เห็นว่าสถาบันมิได้ดำรงอยู่หรือเปลี่ยนแปลงอย่างเป็นอิสระ หากแต่ถูกกำหนดโดยโครงสร้างอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มทางสังคมที่สั่งสมมาตั้งแต่อดีต ซึ่งส่งผลต่อแนวทางการตัดสินใจและพฤติกรรมทางการเมืองในปัจจุบัน นอกจากนี้แนวคิดดังกล่าวยังเน้นย้ำถึงความสัมพันธ์แบบพลวัตระหว่างสถาบันกับตัวแสดงทางการเมือง โดยมองว่าสถาบันไม่ใช่เพียงกลไกเชิงโครงสร้างที่ควบคุมหรือกำหนดพฤติกรรมของนักการเมืองและประชาชน แต่ยังเป็นเวทีที่กลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ ใช้ในการแสวงหาอำนาจและต่อรองผลประโยชน์ สภาพแวดล้อมทางประวัติศาสตร์จึงมีบทบาทสำคัญในการกำหนดกรอบคิดและมุมมองของตัวแสดงทางการเมือง ซึ่งมีผลต่อการกระทำและการเลือกนโยบาย แม้ว่าสถาบันจะมีแนวโน้มที่จะดำเนินไปตามแนวทางเดิมอันเป็นผลจากเส้นทางที่ถูกกำหนดไว้ในอดีต แต่ก็ใช่ว่าจะไม่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ การเปลี่ยนแปลงของสถาบันมักเกิดขึ้นเมื่อเกิดเหตุการณ์วิกฤติหรือจุดเปลี่ยนสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างอำนาจเดิม และเอื้อให้เกิดการจัดระเบียบเชิงสถาบันใหม่ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่วนใหญ่มักเป็นไปในลักษณะค่อยเป็นค่อยไป (Incremental Change) มากกว่าจะเกิดขึ้นอย่างรวดเร็วหรือฉับพลัน กล่าวโดยสรุป กรอบ



แนวคิดของ Hall และ Taylor (1996) ชี้ให้เห็นว่าสถาบันมีบทบาทสำคัญในการกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองและเศรษฐกิจ โดยอิทธิพลดังกล่าวเกิดจากการหล่อหลอมของบริบททางประวัติศาสตร์ โครงสร้างอำนาจ และผลประโยชน์ที่ฝังแน่นอยู่ในระบบสังคม อีกทั้งกระบวนการเปลี่ยนแปลงของสถาบันยังมีลักษณะเป็นผลสะสมจากปฏิสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองอย่างต่อเนื่อง

2) แนวคิดสถาบันนิยมทางเลือกเชิงเหตุผล (Rational Choice Institutionalism) อธิบายบทบาทของสถาบันในฐานะชุดของกฎเกณฑ์หรือข้อจำกัดที่กำหนดเงื่อนไขและกรอบในการตัดสินใจของปัจเจกบุคคล โดยมีพื้นฐานอยู่บนสมมติฐานว่าปัจเจกบุคคลเป็นผู้มีเหตุผล (rational actors) และมีเป้าหมายในการแสวงหาผลประโยชน์สูงสุดเพื่อตนเอง การตัดสินใจจึงเป็นผลลัพธ์ของการพิจารณาต้นทุนและผลตอบแทนภายใต้บริบทของกฎกติกาที่สถาบันได้วางไว้ ในกรอบแนวคิดนี้ สถาบันหมายถึงชุดของกฎระเบียบ ข้อบังคับ หรือบรรทัดฐานที่มีอิทธิพลต่อการกำหนดพฤติกรรมของนักแสดงทางการเมือง โดยสามารถจำแนกได้เป็นสองประเภทหลัก ได้แก่ สถาบันที่มีรูปแบบทางการ (formal institutions) อาทิ กฎหมาย รัฐธรรมนูญ หรือพรรคการเมือง และสถาบันที่ไม่มีรูปแบบทางการ (informal institutions) เช่น บรรทัดฐานทางสังคม ค่านิยม วัฒนธรรม และประเพณี (Shepsle, 2006) ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างแรงจูงใจและควบคุมพฤติกรรมของตัวแสดงแต่ละฝ่าย สถาบันตามแนวคิดนี้ถูกออกแบบขึ้นเพื่อช่วยลดความไม่แน่นอนในการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล และอำนวยความสะดวกต่อการคาดการณ์พฤติกรรมของผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ อันเป็นเงื่อนไขที่เอื้อต่อการบรรลุเป้าหมายเฉพาะบุคคลในระยะยาว ขณะเดียวกัน สถาบันจะดำรงอยู่ต่อไปตราบเท่าที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเห็นว่าการธำรงรักษากฎเกณฑ์เหล่านั้นมีความคุ้มค่า หรือเมื่อต้นทุนในการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์สูงเกินกว่าผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการเปลี่ยนแปลง แนวคิดนี้ยังเน้นย้ำบทบาทของนักแสดงทางการเมืองในฐานะผู้มีเสรีภาพในการเลือกกลยุทธ์และพฤติกรรมที่เหมาะสมกับบริบท แม้ว่าจะอยู่ภายใต้ข้อจำกัดของกฎเกณฑ์ที่สถาบันกำหนดไว้ก็ตาม อย่างไรก็ตาม ตัวแสดงยังคงมีอิสระในการตัดสินใจภายใต้กรอบของแรงจูงใจและผลตอบแทนที่สามารถคำนวณได้จากโครงสร้างของสถาบัน (Shepsle, 2006)

3) แนวคิดสถาบันนิยมเชิงสังคมวิทยา (Sociological Institutionalism) ให้ความสำคัญกับกระบวนการก่อรูปและพัฒนาของสถาบันภายใต้บริบททางสังคมและวัฒนธรรม โดยมุ่งเน้นว่าการดำรงอยู่ของสถาบันไม่ได้ขึ้นอยู่กับความมีเหตุผลเชิงหน้าที่หรือประสิทธิภาพในการดำเนินการเท่านั้น แต่ยังรวมถึงการยอมรับของสังคมในฐานะที่สถาบันนั้น “เหมาะสม” (appropriate) กับค่านิยม ความเชื่อและบรรทัดฐานทางวัฒนธรรม (March & Olsen, 1989) ภายใต้กรอบแนวคิดนี้ สถาบันไม่ได้เป็นเพียงชุดของกฎระเบียบหรือโครงสร้างที่มีลักษณะเป็นทางการเท่านั้น หากแต่เป็นระบบของแนวคิดและความเข้าใจร่วมกันที่หล่อหลอมวิธีการคิด การรับรู้ และการกระทำของปัจเจกบุคคล (DiMaggio & Powell, 1991) กล่าวคือ สถาบันดำเนินบทบาทในฐานะ “สคริปต์ทางความคิด” หรือกรอบการตีความที่ช่วยจัดระเบียบโลกทางสังคมให้บุคคลสามารถเข้าใจบทบาทของตนเอง และปฏิบัติในลักษณะที่สอดคล้องกับความคาดหวังทางสังคม ในแง่นี้ สถาบันมิได้ควบคุมพฤติกรรมผ่านกลไกการคำนวณผลประโยชน์เหมือนในแนวคิดสถาบันนิยมทางเลือกเชิงเหตุผล แต่กลับมีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อการกำหนดอัตลักษณ์ (identity) และความเข้าใจของปัจเจกบุคคลต่อสิ่งรอบตัว โดยเฉพาะอย่างยิ่งในกระบวนการที่บุคคลเรียนรู้และซึมซับค่านิยมผ่านการมีปฏิสัมพันธ์กับบริบททางสังคม การเปลี่ยนแปลงของสถาบันภายใต้กรอบแนวคิดนี้จึงไม่จำเป็นต้องเป็นผลจากแรงจูงใจเชิงเศรษฐกิจหรือกลยุทธ์ทางการเมืองเท่านั้น หากแต่สามารถเกิดขึ้นผ่านกระบวนการสร้าง

ความชอบธรรมทางสังคม (social legitimation) กล่าวคือ เมื่อบริบททางสังคม วัฒนธรรม และความเชื่อร่วมเปลี่ยนแปลงไป สถาบันก็จำเป็นต้องปรับเปลี่ยนตนเองให้สอดคล้องกับค่านิยมและความคาดหวังใหม่ของสังคม เพื่อคงสถานะความเหมาะสมและความชอบธรรมในการดำรงอยู่ แนวคิดนี้จึงเน้นย้ำว่าความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของสถาบันจำเป็นต้องพิจารณาทั้งมิติของความหมายที่สถาบันสร้างขึ้นและกระบวนการที่สถาบันถูกยอมรับในฐานะส่วนหนึ่งของระเบียบทางสังคม มากกว่าจะจำกัดอยู่เพียงกรอบของกฎเกณฑ์เชิงโครงสร้างหรือผลประโยชน์เชิงเหตุผลเท่านั้น

1.2.2 แนวคิดมาร์กซิสต์

แนวคิดมาร์กซิสต์ถือเป็นกรอบวิเคราะห์สำคัญในสาขาเศรษฐกิจการเมือง โดยเน้นการศึกษาความสัมพันธ์ทางสังคมและชนชั้นมากกว่าการพิจารณาวัตถุหรือสถาบันในลักษณะโดดเดี่ยว แนวคิดนี้วางอยู่บนพื้นฐานของความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างพื้นฐาน (Base) ซึ่งหมายถึงระบบเศรษฐกิจหรือแบบวิถีการผลิตกับโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) อันประกอบด้วยระบบการเมือง กฎหมาย อุดมการณ์ และวัฒนธรรมต่าง ๆ ซึ่งสัมพันธ์และส่งผลซึ่งกันและกัน (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2557; วิทยากร เชียงกุล, 2558) ตามแนวทางของ Marx และ Engels ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก่อให้เกิดความไม่เสมอภาคระหว่างชนชั้นนายทุน ผู้ควบคุมปัจจัยการผลิตกับชนชั้นแรงงาน ผู้ต้องขายแรงงานเพื่อยังชีพ โดยความสัมพันธ์ทางชนชั้นนี้มีลักษณะขัดแย้งและนำไปสู่การกดขี่ การเอารัดเอาเปรียบและภาวะแปลกแยก (alienation) ของแรงงาน อันเป็นผลจากการที่มนุษย์สูญเสียการควบคุมแรงงานและผลิตผลของตนเอง (Marx & Engels, 1848; สุรพงษ์ ชัยนาม, 2553) มาร์กซ์เชื่อว่าความไม่เท่าเทียมนี้จะนำไปสู่การปฏิวัติของชนชั้นแรงงาน เพื่อล้มล้างระบบทุนนิยมและสร้างระเบียบทางเศรษฐกิจและสังคมใหม่ที่ยุติธรรมกว่า (ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร, 2557; บุญศักดิ์ แสงระวีและแว ศศิธร, 2551) ภายใต้ระบบทุนนิยม รัฐในฐานะโครงสร้างส่วนบนมักทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของชนชั้นนายทุนผ่านกลไกทางการเมือง กฎหมาย และวัฒนธรรม ซึ่งช่วยรักษาความชอบธรรมของโครงสร้างอำนาจที่ไม่เท่าเทียม (วีระ สมบูรณ์, 2561) ในมุมมองของมาร์กซิสต์ พรรคการเมืองถือเป็นส่วนหนึ่งของโครงสร้างส่วนบนที่สะท้อนและรับใช้ผลประโยชน์ของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง โดยเฉพาะในระบอบประชาธิปไตย พรรคการเมืองมักถูกใช้เป็นเครื่องมือของชนชั้นนายทุนในการรักษาอำนาจผ่านนโยบาย กฎหมาย และอุดมการณ์ที่สนับสนุนโครงสร้างทางเศรษฐกิจเดิม (Clift, 2021) มาร์กซ์และเอนเกลส์เสนอว่าชนชั้นแรงงานควรจัดตั้ง “พรรคของชนชั้นตนเองอย่างมีจิตสำนึก” บนรากฐานของทฤษฎีวิวัฒนิยมประวัติศาสตร์และทฤษฎีมูลค่าส่วนเกิน เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้ทางชนชั้นบนพื้นฐานของหลักวิทยาศาสตร์ (บุญศักดิ์ แสงระวีและแว ศศิธร, 2551)

2. เนื้อหาและการวิเคราะห์

การวิเคราะห์ในบทความนี้จะแบ่งเนื้อหาออกเป็นทั้งหมด 4 ช่วงของพัฒนาการทางเศรษฐกิจการเมืองไทย โดยในแต่ละช่วง ผู้เขียนจะมุ่งวิเคราะห์พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทย ดังนี้

2.1 พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยยุคการเปลี่ยนผ่านจากสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ประชาธิปไตย (พ.ศ. 2475 – 2500)

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2475 ถึง พ.ศ. 2500 ถือเป็นช่วงเวลาสำคัญในการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองของประเทศไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์สู่ระบอบประชาธิปไตยภายใต้รัฐธรรมนูญ



อย่างไรก็ตาม ถึงแม้จะมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางการเมือง แต่พลวัตเศรษฐกิจการเมืองในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงถูกครอบงำโดยชนชั้นนำทางเศรษฐกิจและทหารซึ่งร่วมมือกันกำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศ ส่งผลโดยตรงต่อเสถียรภาพของพรรคการเมืองไทย เมื่อพิจารณาภายใต้กรอบแนวคิดเศรษฐกิจการเมืองแบบมาร์กซิสต์พบว่าการก่อตัวของพรรคการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวสะท้อนถึงความพยายามของชนชั้นนำทุนและชนชั้นนำทางทหารในการรักษาอำนาจและผลประโยชน์ของตน โดยพรรคการเมืองมิได้ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อเป็นเวทีของประชาชน แต่กลับเป็นเครื่องมือในการรวบอำนาจและเสริมสร้างความมั่นคงของชนชั้นนำ พรรคการเมืองจึงอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกิจที่สามารถควบคุมกลไกรัฐ โดยเฉพาะในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงครามซึ่งใช้อำนาจรัฐในการควบคุมเศรษฐกิจผ่านรัฐวิสาหกิจและโครงการขนาดใหญ่ รวมถึงควบคุมการเมืองผ่านพรรคการเมืองที่ทำหน้าที่รองรับอำนาจของกลุ่มทุนที่มีบทบาทสำคัญในเศรษฐกิจไทยขณะนั้น พรรคการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาดังกล่าวสะท้อนพลวัตเศรษฐกิจการเมืองที่แตกต่างกัน เช่น พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย พรรคประชาธิปไตย และพรรคเสรีนิยมกสิกรรม กล่าวคือ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย (ก่อตั้งวันที่ 1 ธันวาคม พ.ศ. 2485) ถือเป็นพรรคฝ่ายซ้ายที่มีอุดมการณ์ทางชนชั้นชัดเจน โดยพยายามเปลี่ยนแปลงโครงสร้างเศรษฐกิจและการเมืองให้มีความเสมอภาคมากขึ้น ทว่าข้อจำกัดด้านฐานมวลชน โครงสร้างองค์กร และการถูกปราบปรามอย่างหนักจากรัฐ ทำให้พรรคไม่สามารถสถาปนาอำนาจทางการเมืองในเชิงสถาบันได้อย่างแท้จริง ในขณะที่พรรคประชาธิปไตย (ก่อตั้งวันที่ 6 เมษายน พ.ศ. 2489) แม้จะอ้างอุดมการณ์เสรีประชาธิปไตย แต่ก็ต้องเผชิญกับข้อจำกัดจากอิทธิพลของทหารและกลุ่มทุน ทำให้ไม่สามารถเป็นสถาบันทางการเมืองที่มีเสถียรภาพได้ โดยส่วนใหญ่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายค้านภายใต้กรอบที่ชนชั้นนำกำหนด (ผาสุก พงษ์ไพจิตรและคริส เบเคอร์, 2546) ส่วนพรรคเสรีนิยมกสิกรรม (จดทะเบียนวันที่ 29 กันยายน พ.ศ. 2498) เป็นตัวอย่างของพรรคที่ถูกจัดตั้งขึ้นเพื่อรองรับและสถาปนาความชอบธรรมให้แก่รัฐบาลทหาร โดยมีบทบาทในการเปลี่ยนอำนาจทางทหารให้เป็นอำนาจทางการเมืองในระบบรัฐสภา พรรคดังกล่าวไม่ได้มีโครงสร้างที่เป็นสถาบัน แต่เป็นเครือข่ายผลประโยชน์ของกลุ่มทหารและข้าราชการที่ใช้พรรคการเมืองเป็นเครื่องมือควบคุมอำนาจรัฐ

จากมุมมองของสถาบันนิยมเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวได้ว่าระบบพรรคการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวอยู่ภายใต้เส้นทางประวัติศาสตร์ (Path Dependency) ซึ่งได้รับอิทธิพลจากโครงสร้างอำนาจรวมศูนย์และระบบอุปถัมภ์ที่มีมาตั้งแต่สมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ การเปลี่ยนผ่านสู่ประชาธิปไตยหลังปี พ.ศ. 2475 จึงเกิดขึ้นอย่างจำกัด โดยพรรคการเมืองไม่สามารถสถาปนาความเป็นอิสระหรือพัฒนาเป็นสถาบันที่มีบทบาทถ่วงดุลอำนาจและส่งเสริมประชาธิปไตยได้อย่างแท้จริง ขณะที่แนวคิดสถาบันนิยมทางเลือกเชิงเหตุผลชี้ให้เห็นว่าพรรคการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวถูกออกแบบมาเพื่อสนองตอบผลประโยชน์สูงสุดของตัวแสดงทางการเมืองหลักไม่ว่าจะเป็นทหาร ข้าราชการ หรือกลุ่มทุน พรรคการเมืองทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างและรักษาผลประโยชน์ผ่านการต่อรองอำนาจและการแสวงหาทรัพยากรจากรัฐ (นรนิติ เศรษฐบุตร, 2542) ตัวอย่างเช่น การสร้างพันธมิตรกับนักธุรกิจท้องถิ่นและการจัดสรรทรัพยากรแก่กลุ่มผลประโยชน์เฉพาะในระบบอุปถัมภ์ ส่งผลให้ระบบพรรคการเมืองมีลักษณะรวมศูนย์และมุ่งตอบสนองผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มมากกว่าที่จะพัฒนาไปสู่ระบบที่มีการแข่งขันเชิงอุดมการณ์และตอบสนองประชาชนโดยรวม ในแง่มุมของสถาบันนิยมเชิงสังคมวิทยา กล่าวได้ว่าระบบพรรคการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวสะท้อนวัฒนธรรมการเมืองแบบอำนาจนิยม ซึ่งให้ความสำคัญกับความสัมพันธ์ส่วนตัวและเครือข่ายผลประโยชน์มากกว่าการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน พรรค

การเมืองถูกใช้เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำในการควบคุมอำนาจรัฐและไม่ได้พัฒนาไปสู่สถาบันที่มีระบบและกระบวนการที่เป็นประชาธิปไตย ในขณะที่ Kuhonta (2011) ชี้ให้เห็นว่าระบบพรรคการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวขาดความเป็นสถาบันและเสถียรภาพ พรรคส่วนใหญ่เกิดขึ้นเพื่อรองรับกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะกิจและไม่มีศักยภาพในการดำเนินนโยบายสาธารณะเพื่อแก้ปัญหาเชิงโครงสร้าง พรรคการเมืองไม่ได้เป็นกลไกในการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและลดความเหลื่อมล้ำในสังคม แต่กลับกลายเป็นเครื่องมือในการรักษาเครือข่ายอุปถัมภ์และการผูกขาดอำนาจของชนชั้นนำ การขาดพรรคการเมืองที่เป็นสถาบันและรัฐที่มีศักยภาพในการบริหารจัดการอย่างมีประสิทธิภาพจึงเป็นอุปสรรคสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและประชาธิปไตยที่เสมอภาคและยั่งยืน กล่าวโดยสรุป พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยในช่วงปี พ.ศ. 2475 – 2500 ส่งผลให้ระบบพรรคการเมืองมีลักษณะอ่อนแอ ขาดเสถียรภาพ และขาดความเป็นสถาบัน พรรคการเมืองถูกรวบงำโดยกลุ่มผลประโยชน์เฉพาะและชนชั้นนำทางทหารและทุน ซึ่งใช้พรรคเป็นเครื่องมือรักษาอำนาจผ่านระบบอุปถัมภ์และการแทรกแซงเศรษฐกิจ การสนับสนุนทางเศรษฐกิจจากต่างประเทศ โดยเฉพาะสหรัฐอเมริกาในช่วงสงครามเย็น ยังช่วยตอกย้ำบทบาทของกลุ่มทุนและผู้นำทหารในการขยายอิทธิพล ส่งผลให้ระบบพรรคการเมืองไทยไม่สามารถเป็นพลังขับเคลื่อนประชาธิปไตยและการพัฒนาเศรษฐกิจที่ยั่งยืนได้ และยังคงส่งผลต่อโครงสร้างอำนาจทางการเมืองไทยจนถึงปัจจุบัน

2.2 พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยยุคเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization: ISI) พ.ศ. 2500 – 2521

ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2500 ถึง 2521 ซึ่งเป็นช่วงที่ประเทศไทยมีระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมทดแทนการนำเข้า (Import Substitution Industrialization: ISI) การพัฒนาและเสถียรภาพของระบบพรรคการเมืองไทยได้รับผลกระทบจากพลวัตเศรษฐกิจการเมืองที่เชื่อมโยงกับอำนาจและผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำในสังคมไทย ช่วงนี้สะท้อนถึงการรวมศูนย์อำนาจที่มีผลต่อพรรคการเมืองและการพัฒนาระบบการเมืองในประเทศ โดยระบบพรรคการเมืองในช่วงเศรษฐกิจ ISI ยังไม่สามารถพัฒนาไปสู่รูปแบบที่มีเสถียรภาพและโปร่งใสได้ เนื่องจากการรวมศูนย์อำนาจในมือของชนชั้นนำที่ยังคงมีอิทธิพลสูง การรวมศูนย์อำนาจนี้ทำให้พรรคการเมืองขาดความยืดหยุ่นในการตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนและไม่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเศรษฐกิจที่เกิดขึ้นได้อย่างเต็มที่ สถาบันทางการเมืองในช่วงนี้ยังคงเน้นการควบคุมโดยกลุ่มชนชั้นนำ ซึ่งเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาระบบพรรคการเมืองให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างยั่งยืน นอกจากนี้ แนวคิดสถาบันนิยมทางเลือกเชิงเหตุผลยังช่วยอธิบายการตัดสินใจทางการเมืองในช่วงนี้ที่มักเกิดขึ้นในกรอบที่จำกัดของสถาบันที่มีอยู่ โดยการตัดสินใจเหล่านี้เน้นการตอบสนองต่อผลประโยชน์ของกลุ่มชนชั้นนำและทุนขนาดใหญ่มากกว่าการพัฒนานโยบายที่เอื้อประโยชน์ต่อประชาชนโดยรวม การมุ่งเน้นในผลประโยชน์เฉพาะกลุ่มนี้ส่งผลให้พรรคการเมืองไม่สามารถสร้างการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาวได้

จากมุมมองของแนวคิดมาร์กซิสต์ พรรคการเมืองไทยในช่วงเศรษฐกิจ ISI เป็นเครื่องมือของชนชั้นนำทุนในการรักษาอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองของตน โดยไม่ทำหน้าที่เป็นตัวแทนของประชาชนโดยทั่วไป พรรคการเมืองในช่วงนี้มักสนับสนุนกลุ่มทุนขนาดใหญ่ผ่านการกำหนดนโยบายที่เอื้อประโยชน์ให้แก่กลุ่มทุน เช่น การลดภาษีหรือให้กลุ่มทุนมีอำนาจในการครอบครองทรัพยากรมากขึ้น ซึ่งสะท้อนถึงลักษณะของ "รัฐทุนนิยมบริวาร" ที่พรรคการเมืองทำหน้าที่รักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนใน



ระบบเศรษฐกิจและการเมือง และไม่สามารถสร้างการพัฒนาอย่างยั่งยืนให้แก่ประเทศได้ การขาดความแข็งแกร่งของพรรคการเมืองในช่วงนี้ยังส่งผลให้พรรคการเมืองมีอายุสั้นและไม่สามารถพัฒนานโยบายที่ตอบสนองความต้องการของประชาชนได้อย่างยั่งยืน ระบบพรรคการเมืองในช่วงนี้จึงเป็นเครื่องมือในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มเฉพาะกิจมากกว่าการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมในระยะยาว ซึ่งทำให้เกิดความล้มเหลวในการพัฒนาระบบพรรคการเมืองให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ พลวัตเศรษฐกิจการเมืองในช่วงเศรษฐกิจ ISI ชี้ให้เห็นถึงความไม่เสถียรและความอ่อนแอของระบบพรรคการเมืองไทย ซึ่งยังคงเป็นเครื่องมือของกลุ่มทุนและชนชั้นนายทุนมากกว่าที่จะเป็นตัวแทนของประชาชน การพึ่งพาโครงสร้างการเมืองที่ไม่มั่นคงและสถาบันที่มีข้อจำกัดเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พรรคการเมืองในช่วงนี้ไม่สามารถพัฒนาไปสู่การเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและตอบสนองต่อความต้องการของประชาชนได้อย่างเต็มที่ ส่งผลให้การพัฒนาระบบพรรคการเมืองมีความยากลำบากและขาดความเป็นสถาบัน

2.3 พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยยุคเศรษฐกิจแบบพึ่งพาการส่งออก (Export-Oriented Industrialization: EOI) พ.ศ. 2521 – 2540

พลวัตเศรษฐกิจการเมืองในช่วง พ.ศ. 2521 – 2540 มีบทบาทสำคัญต่อการกำหนดเสถียรภาพและการพัฒนาการของระบบพรรคการเมืองไทยในหลายมิติ โดยเฉพาะในแง่ของโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจที่เชื่อมโยงกับพรรคการเมือง ความต่อเนื่องและการเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทย รวมถึงกระบวนการปฏิรูประบบการเมืองที่เกิดขึ้นในช่วงปลายทศวรรษ 2530 แม้ว่าระบบพรรคการเมืองจะพัฒนาไปตามแนวทางประชาธิปไตยมากขึ้นหลังเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ พ.ศ. 2535 แต่พรรคการเมืองไทยยังคงมีลักษณะพึ่งพากลุ่มทุนเป็นหลัก ส่งผลให้โครงสร้างของพรรคการเมืองไทยไม่สามารถพัฒนาไปสู่ความเป็นสถาบันที่เข้มแข็งได้อย่างแท้จริง (Kuhonta, 2011) โครงสร้างเศรษฐกิจไทยในช่วงเวลาดังกล่าวมีลักษณะเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจแบบพึ่งพาการส่งออก (Export-Oriented Industrialization: EOI) อย่างเต็มรูปแบบ ซึ่งส่งผลโดยตรงต่อพรรคการเมืองไทย เนื่องจากการเติบโตของภาคอุตสาหกรรมและการเปิดเสรีทางเศรษฐกิจทำให้กลุ่มทุนขนาดใหญ่มีบทบาทสำคัญมากขึ้นในการกำหนดทิศทางของพรรคการเมือง พรรคการเมืองไทยจึงไม่ได้ทำหน้าที่เป็นเพียงองค์กรที่แข่งขันกันเพื่อเข้าสู่อำนาจตามหลักประชาธิปไตยเท่านั้น แต่ยังกลายเป็นเครื่องมือสำคัญในการต่อรองผลประโยชน์ของกลุ่มทุนที่สนับสนุนพรรค การสนับสนุนทางการเงินจากกลุ่มทุนทำให้พรรคการเมืองต้องตอบสนองต่อข้อเรียกร้องของนักธุรกิจรายใหญ่ โดยเฉพาะในเรื่องของนโยบายเศรษฐกิจที่เอื้อประโยชน์ต่อทุนขนาดใหญ่ ส่งผลให้เกิดระบบ "ทุนนิยมแบบพวกพ้อง" (Crony Capitalism) ที่พรรคการเมืองมีบทบาทเป็นเพียงตัวกลางในการรักษาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนมากกว่าการเป็นตัวแทนของประชาชนอย่างแท้จริง (Phongpaichit & Baker, 2008)

ลักษณะของพรรคการเมืองไทยในช่วงเวลาดังกล่าวยังคงเปลี่ยนแปลงไปตามความต้องการของกลุ่มทุนที่สนับสนุนพรรค นักการเมืองและพรรคการเมืองต้องสร้างพันธมิตรกับกลุ่มทุนเพื่อให้ได้รับทรัพยากรในการหาเสียงและดำเนินกิจกรรมทางการเมือง โดยอาศัยกลไกของระบบอุปถัมภ์และการซื้อเสียงเพื่อรักษาฐานอำนาจ ในขณะเดียวกัน พรรคการเมืองไทยในช่วงทศวรรษ 2520 ถึงต้นทศวรรษ 2530 มีแนวโน้มเกิดขึ้นและล่มสลายอย่างรวดเร็ว เนื่องจากขาดความเป็นสถาบันและไม่สามารถสร้างฐานเสียงที่มั่นคงได้ อย่างไรก็ตาม ภายหลังจากเหตุการณ์พฤษภาทมิฬในปี 2535 ระบบพรรคการเมืองไทยเริ่มมีการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างที่สำคัญมากขึ้น การเมืองไทยยุคใหม่สะท้อนภาพการเปลี่ยนแปลงระบบการ

ผูกขาดจากราชการมาสู่ระบบการผูกขาดร่วมกันระหว่างสามเสาแห่งองค์ประกอบใหม่คือพันธมิตรอันประกอบด้วยภาครัฐคือ การเมืองและราชการกับธุรกิจที่ผูกพันกับพรรคการเมืองอันนำไปสู่การเอื้ออำนวยประโยชน์ต่างตอบแทน ที่เห็นเด่นชัดสุดโดยเฉพาะจากโครงการขนาดใหญ่ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของงานก่อสร้างสาธารณูปโภคพื้นฐานตลอดจนโครงการโทรคมนาคม (สมชาย ภคภาสน์วิวัฒน์, 2547) นอกจากนี้ความตื่นตัวทางการเมืองของประชาชนทำให้พรรคการเมืองต้องปรับตัวจากการเป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มทุนไปสู่การใช้นโยบายประชานิยมเพื่อขยายฐานเสียงและเพิ่มความชอบธรรมในการดำรงอยู่ นโยบายประชานิยม เช่น โครงการพัฒนาเศรษฐกิจระดับรากหญ้าและโครงการช่วยเหลือเกษตรกร กลายเป็นเครื่องมือที่พรรคการเมืองนำมาใช้เพื่อดึงดูดเสียงสนับสนุนจากประชาชนมากขึ้น อย่างไรก็ตาม การนำเสนอนโยบายประชานิยมกลับเป็นกลไกที่ช่วยขยายอำนาจของกลุ่มทุนทางการเมือง แทนที่จะเป็นการลดบทบาทของทุนขนาดใหญ่ พรรคการเมืองจึงยังคงเป็นเครื่องมือสำคัญของกลุ่มผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจและไม่ได้พัฒนาไปสู่ระบบประชาธิปไตยที่มีความสมดุลทางอำนาจระหว่างรัฐ ภาคธุรกิจ และประชาชน แม้ว่าจะมีความพยายามในการปฏิรูประบบพรรคการเมือง โดยเฉพาะผ่านการร่างรัฐธรรมนูญปี 2540 ซึ่งมีเป้าหมายเพื่อสร้างระบบพรรคการเมืองที่เข้มแข็งและลดบทบาทของกลุ่มทุนในพรรคการเมือง แต่ในทางปฏิบัติ ระบบพรรคการเมืองไทยยังคงอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มทุนขนาดใหญ่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นจากโครงสร้างของพรรคการเมืองหลักที่ได้รับการสนับสนุนจากนักธุรกิจและภาคเอกชน ด้วยเหตุนี้ แม้เศรษฐกิจไทยในช่วงปี 2521 – 2540 จะเติบโตอย่างรวดเร็ว แต่การพัฒนาของระบบพรรคการเมืองไทยยังคงถูกจำกัดโดยโครงสร้างอำนาจทางเศรษฐกิจและยังไม่สามารถก้าวข้ามไปสู่ระบบประชาธิปไตยที่แท้จริงได้ (Pasuk, 1996)

2.4 พลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยกับความเปลี่ยนแปลงของพรรคการเมืองไทยยุคหลัง พ.ศ. 2540 - ปัจจุบัน

ภายใต้กรอบแนวคิดสถาบันนิยมใหม่ เสถียรภาพของพรรคการเมืองไทยได้รับอิทธิพลจากปัจจัยทางเศรษฐกิจและกฎเกณฑ์เชิงสถาบันอย่างมีนัยสำคัญ การเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ เช่น วิกฤตการณ์ทางการเงิน ความผันผวนของตลาดทุนและการปรับโครงสร้างเศรษฐกิจในระดับมหภาค ส่งผลต่อการดำรงอยู่และพัฒนาของพรรคการเมือง โดยเฉพาะพรรคที่พึ่งพาการสนับสนุนทางการเงินจากภาคเอกชน พรรคที่มีความเชื่อมโยงกับกลุ่มทุนขนาดใหญ่สามารถรักษาเสถียรภาพทางการเมืองและขยายอิทธิพลได้อย่างต่อเนื่อง เนื่องจากสามารถเข้าถึงแหล่งทุนและทรัพยากรที่จำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ปวร เกียรติยุทธชาติ, 2565) ในทางกลับกัน พรรคการเมืองขนาดเล็กที่ขาดการสนับสนุนจากกลุ่มทุนมักเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ การบริหารจัดการองค์กรและความสามารถในการแข่งขันทางการเมือง ส่งผลให้การดำรงอยู่ของพรรคเหล่านี้มักมีลักษณะที่ไม่ต่อเนื่องและขาดเสถียรภาพ นอกจากนี้ ปัจจัยเชิงสถาบันยังมีบทบาทสำคัญในการกำหนดโครงสร้างและพฤติกรรมของพรรคการเมืองไทย โดยเฉพาะพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยพรรคการเมือง พ.ศ. 2560 ซึ่งกำหนดเงื่อนไขที่เข้มงวดเกี่ยวกับการจัดตั้งและดำเนินกิจกรรมของพรรคการเมือง ข้อกำหนดเกี่ยวกับการจดทะเบียนพรรค การบริหารจัดการองค์กรภายในและการจัดหาเงินทุนได้รับการออกแบบให้มีความซับซ้อนมากขึ้น ส่งผลให้พรรคการเมืองใหม่มีข้อจำกัดในการเข้าสู่ระบบการเมือง โดยเฉพาะพรรคการเมืองขนาดเล็กที่มีทุนจำกัดมักประสบปัญหา อุปสรรคในการหาสมาชิกและทุนประเดิมให้ครบตามจำนวนที่กฎหมายกำหนด สำหรับพรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีทุนมากก็สามารถจัดตั้งพรรคได้ง่ายซึ่งอาจก่อให้เกิดความได้เปรียบและเสียเปรียบกันระหว่างพรรคการเมืองขนาดใหญ่ที่มีทุนมากกับพรรคการเมือง



ขนาดเล็กที่ขาดแคลนทุนได้ (อเนก สุขดี, 2563) บทบัญญัติของกฎหมายพรรคการเมืองดูเหมือนจะเอื้อประโยชน์ต่อพรรคการเมืองที่มีฐานทุนมั่นคงและมีเครือข่ายทางการเมืองที่แข็งแกร่ง ขณะเดียวกัน พรรคการเมืองที่พึ่งพาการสนับสนุนจากมวลชนเป็นหลักกลับเผชิญความยากลำบากในการระดมทุนและบริหารจัดการองค์กรภายใต้กรอบกฎหมายที่เข้มงวด

พลวัตทางเศรษฐกิจและการเมืองในประเทศไทยสะท้อนให้เห็นถึงความขัดแย้งเชิงโครงสร้างระหว่างชนชั้นทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะระหว่างกลุ่มทุนและแรงงาน ภายใต้กรอบแนวคิดมาร์กซิสต์ พรรคการเมืองทำหน้าที่เป็นตัวกลางระหว่างรัฐและภาคทุน แต่ในทางปฏิบัติ มักมีแนวโน้มที่จะตอบสนองต่อผลประโยชน์ของชนชั้นนำทางเศรษฐกิจมากกว่าความต้องการของประชาชนส่วนใหญ่ แม้วานโยบายประชานิยมที่ถูกนำมาใช้ในช่วงเวลาต่าง ๆ จะถูกมองว่าเป็นเครื่องมือในการกระจายผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจไปยังประชาชน แต่ในอีกมุมหนึ่ง นโยบายเหล่านี้อาจเป็นเพียงกลยุทธ์ของกลุ่มทุนและชนชั้นนำทางการเมืองในการสร้างความชอบธรรมให้กับพรรคการเมืองที่ตนให้การสนับสนุนมากกว่าที่จะเป็นกลไกในการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างแท้จริง (ยุทธศาสตร์ หน่อแก้ว, 2564; เอนก เหล่าธรรมทัศน์, 2549) การที่กลุ่มทุนมีอิทธิพลต่อพรรคการเมืองจะส่งผลให้ประชาชนทั่วไปมีอำนาจในการตัดสินใจทางการเมืองลดลง เนื่องจากนโยบายของรัฐมักถูกกำหนดโดยผลประโยชน์ของกลุ่มทุนมากกว่าผลประโยชน์สาธารณะ อิทธิพลของกลุ่มทุนยังนำไปสู่การรวมศูนย์อำนาจและการเมืองแบบผูกขาด โดยพรรคการเมืองต้องพึ่งพาการสนับสนุนจากกลุ่มทุน ทำให้กลไกการตรวจสอบและถ่วงดุลอ่อนแอลง นอกจากนี้ ความไม่มีเสถียรภาพทางการเมืองที่เกิดขึ้นจากการรัฐประหาร การเปลี่ยนผ่านอำนาจทางการเมือง และความขัดแย้งระหว่างกลุ่มอำนาจต่าง ๆ สามารถถูกมองว่าเป็นส่วนหนึ่งของความพยายามของชนชั้นนำในการรักษาอำนาจเหนือโครงสร้างรัฐและระบบเศรษฐกิจ ความไม่ต่อเนื่องของพรรคการเมืองและการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันที่เกิดขึ้นบ่อยครั้ง สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของระบบการเมืองไทยที่ยังคงมีความไม่แน่นอนสูง อำนาจทางการเมืองยังคงถูกควบคุมโดยกลุ่มอิทธิพลทางเศรษฐกิจและการเมืองที่มีความได้เปรียบเชิงโครงสร้างเหนือกลุ่มทางสังคมอื่น ๆ

สรุป

พลวัตทางเศรษฐกิจการเมืองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงยุคหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงโครงสร้างระหว่างกลุ่มทุน อำนาจอธิปไตยและพรรคการเมือง ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ที่แปรเปลี่ยนไปตามบริบททางประวัติศาสตร์และสังคมการเมืองแต่ละยุคสมัย พรรคการเมืองไทยมิได้พัฒนาอยู่ในสุญญากาศ หากแต่อยู่ภายใต้กรอบข้อจำกัดของโครงสร้างเศรษฐกิจและกลไกทางสถาบันที่กำหนดรูปแบบการดำรงอยู่และความสามารถในการแข่งขันทางการเมือง ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 พรรคการเมืองถูกจำกัดบทบาทจากอำนาจของรัฐบาลและกองทัพ ก่อนที่จะมีการขยายตัวของพลังทางสังคมในทศวรรษ 2510 ซึ่งเปิดพื้นที่ใหม่ให้กับการจัดตั้งพรรคการเมืองตามแนวคิดตัวแทนผลประโยชน์ทางชนชั้นและกลุ่มทางสังคม อย่างไรก็ตาม ความอ่อนแอของสถาบันพรรคและการแทรกแซงจากกลไกอนุรักษนิยมยังคงเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนของระบบพรรครัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 และกลไกทางกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ได้ตอกย้ำพลวัตการรวมศูนย์อำนาจ โดยออกแบบสถาบันการเมืองให้จำกัดขอบเขตและบทบาทของพรรคการเมืองในการแข่งขันเชิงนโยบาย ส่งผลให้พรรคการเมืองใหม่เผชิญกับความยากลำบากในการเข้าสู่โครงสร้างอำนาจและลดทอนบทบาทของพรรคในฐานะกลไกตัวแทนของประชาชน จากการวิเคราะห์

ข้างต้น อาจสรุปได้ว่าพัฒนาการของพรรคการเมืองไทยไม่อาจแยกขาดจากโครงสร้างเศรษฐกิจการเมืองโดยรวม ซึ่งเป็นทั้งเงื่อนไขและข้อจำกัดในเวลาเดียวกัน ตราบใดที่โครงสร้างอำนาจยังคงสืบทอดรูปแบบที่เน้นการควบคุมมากกว่าการมีส่วนร่วม พรรคการเมืองไทยจะยังคงเผชิญกับความท้าทายในการพัฒนาไปสู่สถาบันทางการเมืองที่มีเสถียรภาพและเป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

จากการศึกษาพลวัตเศรษฐกิจการเมืองไทยที่ส่งผลต่อพรรคการเมืองไทยตลอดช่วงเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงยุคหลังรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2560 พบว่าพัฒนาการของพรรคการเมืองไทยยังคงเผชิญกับข้อจำกัดเชิงโครงสร้างอย่างต่อเนื่องทั้งจากอิทธิพลของกลุ่มทุนที่ครอบงำพื้นที่ทางการเมืองและกลไกของรัฐที่มีลักษณะรวมศูนย์อำนาจ ภายใต้บริบทดังกล่าว จึงควรมีการผลักดันให้เกิดการปฏิรูปเชิงโครงสร้างทั้งในระดับพรรคการเมืองและระดับรัฐ โดยควรส่งเสริมให้พรรคการเมืองมีสถานะเป็นสถาบันทางการเมืองที่เข้มแข็ง มีความโปร่งใส และมีความสามารถในการเชื่อมโยงกับฐานทางสังคมที่หลากหลาย การปฏิรูปกฎหมายพรรคการเมืองและระบบเลือกตั้งควรมุ่งเน้นการลดเงื่อนไขที่เป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงอำนาจของพรรคการเมืองใหม่และเอื้อให้เกิดการแข่งขันทางการเมืองที่เท่าเทียมกัน นอกจากนี้ พรรคการเมืองควรมีบทบาทเชิงรุกในการสร้างพันธมิตรเชิงสถาบันกับประชาสังคม ขบวนการทางสังคมและกลุ่มผลประโยชน์ต่างๆ เพื่อเสริมสร้างฐานความชอบธรรมทางประชาธิปไตยและลดการพึ่งพิงทุนเฉพาะกลุ่มซึ่งมักนำไปสู่ความเปราะบางของพรรคในระยะยาว ที่สำคัญควรมีการทบทวนบทบาทของกลไกนอกพรรคที่มีอิทธิพลต่อการออกแบบโครงสร้างอำนาจและสร้างหลักประกันเชิงสถาบันที่เอื้อต่อการพัฒนาพรรคการเมืองในฐานะกลไกกลางของระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง

เอกสารอ้างอิง

- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2557). *รัฐศาสตร์แนววิพากษ์*. (พิมพ์ครั้งที่ 4). สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- นรินทร์ เศรษฐบุตร. (2542). *รัฐศาสตร์-การเมือง รวมบทความวิชาการทางรัฐศาสตร์ พ.ศ. 2516-2525*. สำนักพิมพ์วิภาษา.
- บุญศักดิ์ แสงระวีและแว ศศิธร. (2551). *วิวัฒนาการของลัทธิมาร์กซ์*. สำนักพิมพ์สุขภาพใจ.
- ปวร เกียรติยุทธชาติ. (2565). *ตลาดการเมืองภายใต้รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2460 : ตลาดนโยบายในคราบตลาดอุดมการณ์*. *วารสารรัฐศาสตร์นิเทศ*, 8(1), 41-106.
- ผาสุก พงษ์ไพจิตร และคริส เบเคอร์. (2546). *เศรษฐกิจการเมืองไทยสมัยกรุงเทพฯ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). สำนักพิมพ์ซิลค์เวอร์ม.
- ยุทธศาสตร์ ห่อแก้ว. (2564). *แนวทางประชานิยม : ภาพสะท้อนแนวคิดทางการเมืองเชิงโครงสร้างชนชั้นในสังคมไทย*. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ วไลยอลงกรในพระบรมราชูปถัมภ์*, 16(2), 15-30.
- วีระ สมบูรณ์. (2561). *ทฤษฎีการเมืองกับความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ*. กรุงเทพฯ: การพิมพ์.
- วิทยากร เชียงกุล. (2558). *ทำไมควรอ่านคาร์ล มาร์กซ์*. สำนักพิมพ์แสงดาว.
- สุรพงษ์ ชัยนาม. (2553). *มาร์กซ์และสังคมนิยม*. สำนักพิมพ์สยาม.
- สมชาย ภาณุสนธิวัฒน์. (2547). *การพัฒนาเศรษฐกิจและการเมืองไทย*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). โครงการจัดพิมพ์คปฟ.



- อเนก สุขดี. (2563). ผลกระทบของบทบัญญัติในกฎหมายพรรคการเมืองฉบับปี พ.ศ. 2560 ต่อการดำเนินกิจกรรมทางการเมืองของพรรคการเมืองไทย. ในการประชุมวิชาการระดับชาติ สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ครั้งที่ 4 ประจำปี พ.ศ. 2563 (หน้า 294-305). นครปฐม: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- เอนก เหล่าธรรมทัศน์. (2549). ทักษิณา-ประชานิยม. สำนักพิมพ์มติชน.
- Clift, B. (2021). *Comparative Political Economy: States, Markets and Global Capitalism* (2nd ed.). Red Globe Press.
- Connors, M. K. (2007). *Democracy and National Identity in Thailand*. Copenhagen: NIAS Press.
- Hall, P. A., & Taylor, R. C. R. (1996). Political science and the three new institutionalisms. *Political Studies*, 44(5), 936-957.
- Kuhonta, E. M. (2011). *The institutional imperative: The politics of equitable development in Southeast Asia*. Stanford University Press.
- Marx, K., & Engels, F. (1848). *The Communist Manifesto*. London: Penguin Classics.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.
- March, J. G., & Olsen, J. P. (1989). *Rediscovering Institutions: The Organizational Basis of Politics*. New York: Free Press.
- DiMaggio, P. J., & Powell, W. W. (1991). "Introduction." In W. W. Powell & P. J. DiMaggio (Eds.), *The New Institutionalism in Organizational Analysis* (pp.1-38). Chicago: University of Chicago Press.
- Pasuk, P. (1996). The Thai economy in the mid-1990s. *Southeast Asian Affairs*, 1996, 369-381. ISEAS - Yusof Ishak Institute.
- Pasuk, P., & Baker, C. (2008). *Thai capital after the 1997 crisis*. Silkworm Books.
- Shepsle, K. A. (2006). Rational choice institutionalism. In R. A. W. Rhodes, S. A. Binder, & B. A. Rockman (Eds.), *The Oxford Handbook of Political Institutions* (pp. 23-38). Oxford University Press